

Мартин ДОЙКОВ

Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий”, България

НАЦИОНАЛИЗМЪТ НА БАЛКАНИТЕ – ЗАЩИТЕН МЕХАНИЗЪМ И НЕИЗЛЕЧИМО ЗАБОЛЯВАНЕ

Martin DOYKOV

“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

NATIONALISM IN THE BALKANS – A PROTECTIVE MECHANISM AND AN INCURABLE DISEASE

The Balkan Peninsula, although not large in territory, is characterized by great diversity of ethnoses, cultures, languages, religions... Some of the countries were formed recently and they are still looking for their identity. This causes tension in the region and a number of problems, part of which the states are trying to solve through nationalism. The research discusses the nature of nationalism as a phenomenon, the diversities among the different types of nationalism and between Western and Eastern nationalism, its role for the development of the states in the region in historical aspect as well as in present times. The results of the nationalist parties in the last elections in each of the Balkan countries have been examined in order to be shown the role of nationalism in their contemporary policy.

Keywords: types of nationalism, culture, politics, elections, balkanization.

„Национализмът е детско заболяване. Той е дребната шарка на човечеството.”

Алберт Айнщайн

Увод

В исторически аспект Балканите изживяват своите метаморфози от времената, в които полуостровът е бил център на европейската цивилизация, до днес, когато те вече са в периферията на Европа, на границата... Векове наред те търсят своето място между Изтока и Запада, между множеството епитети и сравнения, които са си заслужили или са им приписани несправедливо. Едновременно граница и кръстопът, сякаш територията на Балканския полуостров е единственото нещо, което обединява „безнадеждно смесени етноси“ (Тодорова 2009: 34), опитващи се да съжителстват в тази „прокълнатата метафизична дупка“ (Стеванович 2002: 369). Етническото, религиозно, езиково и културно многообразие, на фона на историческата обремененост на региона, пречат за разбирателството между балканските народи, въпреки сходствата между тях. Втрещени в историята, изпълнена с предателства и ненавист към съседа, към другия, към различния, сякаш те живеят повече в миналото, отколкото в настоя-

щето си. Това ги обрича на нестабилност, нерядко подклаждана от по-значимите фактори в геополитическо отношение, които са и архитектите на това „буре с барут“.

В началото на ХХІ век Балканите все още не са намерили своето място. Те продължават да бъдат арена на проявление на сблъсъка между двата големи геополитически фронта, постоянно създаващи напрежение, между различните култури и дори цивилизации, между различните интереси. След социализма и панславизма, заедно с демокрацията и либерализма, заедно с напредващата глобализация и обединяващата се Европа, идва и национализмът – като защитен механизъм и начин за оцеляване чрез запазване на идентичността. И като неизлечимо заболяване... Национализмът, който се маскира като патриотизъм, но нерядко прилива в шовинизъм, преплита се с расизъм, а понякога дори граничи с нацизъм... Национализмът, който според Западния свят е виновен за всичките злощастия, сполетели Балканския регион.

Същност на национализма и видове национализъм

Според повечето автори няма общоприета дефиниция на термина „национализъм“, която да обхване всички негови аспекти и проявления, поради което те се опитват по-скоро да го обяснят, отколкото да го дефинират. Неговото зараждане се свързва с редица значими промени в Западна Европа като икономическите революции, водещи до меркантилизъм, развитието на комуникациите, нуждите на разрастващото се градско население от политически права, научната революция, която отслабва влиянието на духовенството, новите политически теории от епохата на Просвещението (Sugar 1995: 5).

Един от изтъкнатите изследователи на тематиката – Ърнест Гелнър, обяснява национализма, използвайки съществителни като сантимент, движение, политически принцип, теория за политическа легитимност, етнически и политически граници, доктрина, държава, нация, култура. Най-общо авторът определя национализма като чувство на гняв, породено от нарушаването на принципа за съответствие между политическата и националната единица. Той може да се наруши, ако политическата граница на дадена страна не успее да включи всички членове на съответната нация; ако освен тях включи също и чужденци; ако двете предходни ситуации се комбинират. Възможно е дори нацията да съществува като хомогенна сплав в няколко различни държави, без нито една от тях да може да бъде определена като национална. Задължително е също етническите и политическите граници да не се пресичат (Gellner 1983: 1). Все пак национализмът не е свързан само и единствено с формирането на нацията и постигането на определените цели, а и с поддържането на националното самосъзнание, т.е. той може да съществува и ако дадена държава е еднонационална.

Всичко това говори за сложната същност на национализма, но с определени условности. Като например факта, че трябва да се има предвид значението на понятията „държава“ и „нация“, което от своя страна води до необходимостта от допълнителни дефиниции.

Съществуването на редица вариативни ситуации, пораждащи национализъм, дава повод за разграничаването на различни видове. Брубейкър определя най-общо три антагонистични вида, обяснявайки тяхната същност по следния начин (Брубейкър 2004: 19):

– Национализиращи национализми на новите независими или преконфигурирани държави. Тук фокусът е във връзката „дна основна нация“ – „една държава“, но нацията е в слаба (културна, икономическа, демографска) позиция. Държавният апарат се ползва за подпомагане на интересите на основната нация. Тези национализми възникват след разпадането на империите и появяването на националните държави.

– Трансгранични национализми на „външни национални родни страни“. Целта им е държавите да подкрепят и защитават интересите на техните етнонационални родственици в други държави. Тези национализми възникват като противодействие на национализиращите национализми. Родната страна е политическа, а не етнографска категория, а националните събрата са обединени в една трансгранична нация.

– Национализми на националните малцинства, които искат признаване на тяхната етнокултурна националност и утвърждаване на техните права.

Борбата между тези три вида национализъм показва важното значение на нацията, на културата, за управлението на дадена територия и свързващите се с нея общества. Именно чрез политиката всеки един национализъм получава възможност за реализиране на неговите цели. Но на Балканите, на малцинствените групи останали в чужда територия, колкото и малобройни да са те, се гледа като на право за предявяването на претенции към тези чужди територии. Право, което бива подсилвано с нередко субективно тълкувани исторически факти, които са се преплели с хиперболизирани митове далеч назад във времето. За да се докаже, че въпреки вековните страдания на дадената малцинствена група извън пределите на „националната родна страна“, тя не би се разделила с територията, която обитава, тъй като това би било национално предателство. А лоялността към нацията е преди всичко.

Ролята на трите вида национализъм на Брубейкър продължава да бъде важна за съвременното развитие на Балканския регион, да формира съвременната му политика и да определя неговото бъдеще.

Национализъм, етничност, култура

Както стана ясно, крайната цел на национализма е обединяването на всички представители на даден етнос или етноси, които се идентифицират с обща култура в единна нация и обграждането им с обща политическа граница. Според Гелнър етничността става политическа и поражда национализъм, когато етническата група е убедена, че етническите граници трябва да се превърнат в политически (Гелнър 2002: 56). И отново според същия автор, изключително

трудно е да се удовлетвори националистическият принцип в условията на голямо културно/етническо разнообразие... (Гелнър 2002: 45). Имайки предвид връзката между културата и географската среда, не може да не се отчете влиянието на географския детерминизъм върху конфигурирането на политическите формирования и териториите, които заемат или се опитват да заемат. Което предполага възможност от множество различни ситуации, особено когато става въпрос за голяма територия като тази на континента Европа, където разнообразните култури си взаимодействат от древни времена.

За израстването на нацията голяма роля има стандартизираната култура, която се предава чрез централизирана образователна система, според правила и норми, наложени от необходимостта на нацията. Тя бива наричана висока култура (за разлика от ниската култура, която се предава без помощта на образователна система).

На базата на културното разнообразие и от гледна точка на влиянието на етническото върху политиката Гелнър определя четири различни времеви зони в Европа (Гелнър 2002: 48). От Запад на Изток те са:

– Атлантическо крайбрежие – съществуват силни династични държави, в които културната хомогенност не налага значителни промени на границите;

– Територията на някогашната Свещена Римска империя – тук двете съставни култури (италианска и германска) имат ясно дефинирана висока култура още от времето на Ренесанса и Реформацията;

– По на изток – няма нито добре дефинирани, нито добре поддържани високи култури, нито „политически брони“, които да ги покриват. Съществуват старите национални империи и пъстрата черга на фолклорните култури, културните разлики, които разделят социалните слоеве и разграничават съседните територии. Според изискванията на национализма, за да се слоят държавното устройство и културата, те трябва първо да се родят. В тази трета зона фолклорната култура се използва за изграждането на Висока култура. Някои могат да се опрат на отминалото величие, но други трябва да разчитат предимно на фолклора. Смята се, че тук задачата на националистите е по-трудна, а изпълнението ѝ често е по-грубо и по-безмилостно;

й Още по на изток – до 20-те години на XX век тази зона се движи по траекторията на трета зона, но през 1945 г. част от трета зона минава към четвърта. Гражданското общество е сполучливо унищожено, но не са създадени обществените условия, които да доведат до национализъм, т.е. до идентификация на хората с Висока култура. Когато системата се разпада, национализмът се появява с цялата си ярост.

Западен и източен национализъм

В това разделение ясно проличава значителната поляризация и различията между (най-общо казано) Западният и Източният национализъм, които

са обусловени от социално-икономическите условия в тези зони, политическото развитие в Европа и най-вече от времето, с което различните общности са разполагали, за да изградят своя нация и държава.

Национализмът в Западна Европа е резултат от модернизацията и е допринесъл за либерализма и представителната демокрация (въпреки че не е останал незасегнат от расизъм, антисемитизъм и ксенофобия). На Изток формите на национализъм са модифицирани от опитите за адаптиране на вече наложилите се Западен модел. Те са резултат от национализирането на политическото пространство и са различни от онези, които помогнали за раждането му.

Според А. Дикоф гражданският (западен) национализъм е в резултат на свободното обединение на граждани и представлява рационална и доброволна политическа конструкция. Това разбиране се покрива с френската идея за нацията, концептуализирана от философите от епохата на просвещението и реализирана от Великата революция. Авторът определя етническият (източен) национализъм като конкретизация на дадена историческа общност, израз на чувството за идентичност, отражение на естествения ред. Представлява германската идея за нацията въплътена във Втория и Третия Райх. (Dieckhoff 2003).

Е. Иванова свързва Източния национализъм с качества от домодерната епоха като племенност и аграрност, основно заради изоставането на балканските общества (Иванова 2007: 204).

Тези качествени различия карат изследователите да определят Западния национализъм като граждански, политически, либерален, а Източния като етнически, селски, варварски.

П. Шугър задълбочава разделянето, като прави типология на източните национализми (Sugar, Lederer 1969: 46–54). Според него:

– Национализмите на чехите и словенците са „буржоазни“ и най-много наподобяват западните, поради съществуването на средна класа, носител на националната идея;

– Поляците, унгарците и от части хърватите проявяват „аристократичен“ национализъм, защото основен носител на националната идея е неунищожената аристокрация;

– Национализмът в Турция, Гърция, Румъния и частично Хърватия е определен като „бюрократичен“, тъй като се свързва с властовия апарат;

– В Сърбия и България национализмът е „народен“ – популистски, егалитарен, селски, тъй като поради липсата на аристокрация и средна класа, обществата са почти изцяло селски.

Разслояването може да бъде продължено и на още по-ниски нива, където национализмът има своите специфики. Именно това видоизменяне и вариациите на неговите производни в различните времеви зони на Гелнър дава основание на Шугър да говори за „пристигането на национализма“ на Балканите (Sugar 1995: 8). Регионът сякаш бива засегнат от едно явление, което на Запад има

благоотворно влияние за изграждането на националната държава, но на Изток, попаднало в по-различни условия, се видоизменя и придобива симптомите на труднолечимо заболяване. То замайва заразените, кара ги да мечтаят за отдавна отминали времена на могъщество, създава химери, които да бъдат проектирани в бъдещето. Лекуването на тази болест изисква дълго време и множество компромиси, които сравнително младите национални държави на Балканите поради различни причини често не са в състояние да направят.

Пристигането на национализма на балканите

Не може да се смята, че национализмът е някакво твърде ново явление на Балканите, тъй като той е в основата на оцеляването на балканските народи още преди XIX век. Промяната на границите, в комбинация с различията на религиозна и етнолингвистична основа, подхранват етническият национализъм и логично водят до масови миграции в Балканския регион в периода 1875–1924 г. (разпадането на Османската империя) на турци, унгарци, гърци, българи... Все пак мащабно преконфигуриране в Централна и Източна Европа се извършва на два пъти – около Първата световна война чрез разпадането на три многонационални империи, и в края на 80-те години на XX век чрез разпадането на Съветския съюз, Чехословакия и Югославия. И в двата случая на тяхно място се появяват множество национални държави, т.е. политическото пространство се национализира.

Комбинацията между трите вида национализъм на Брубейкър е определена от него като „триадичен възел“, който той свързва с Източна Централна Европа между двете световни войни. В този период големи групи унгарци, българи и др. стават национални малцинства в чужди територии. Това са 3 млн. унгарци в Румъния, Словакия, Сърбия и Украйна; 2 млн. албанци в Сърбия, Черна гора и Македония; 2 млн. сърби в Хърватия и Босна и Херцеговина; 1 млн. турци в България (Брубейкър 2004: 107). Макар и Брубейкър да посочва твърде округнени числа, те все пак дават представа за мащабите на заложените проблеми.

Разпадането на комунистическия ред отново довежда до подобни събития, поради разминаването между културните и политическите граници. Миграциите се осъществяват в различни етапи, като в по-ново време можем да споменем възродителния процес в България, а големи групи унгарци (и не само) продължават да мигрират дори след 1991 г., поради войната в Югославия.

В балканските борби за оцеляване и изграждане на национална държава, национализмът е този, който се проявява като основен защитен механизъм. За опазване на собствената територия, на историята и културата на дадения етнос, неразривно свързани с идеята за отминало величие, за защита от „другия“, от останалите малцинства и мнозинства в определена територия, или на „събратята“, останали в чужди територии. За защита на идентичността в условията на глобализация...

От история към идентичност

Въпреки че според Ставрианос малко са областите в света, където географията е повлияла на историята така дълбоко, както на Балканския полуостров (Stavrianos 1942: 1), Иванова смята, че географският фактор се пренебрегва за сметка на историческия, който става много по-важен за етническото, културното, религиозното многообразие (дори при развитието на стопанството)... (Иванова 2007: 35). Основното предизвикателство пред балканските народи е, попадайки в една нова ситуация, те да съумеят да изградят своя идентичност, която да ги разграничава от твърде близките им в културно отношение съседи. Те се опитват да заместят липсата на висока култура и в същото време да се отдалечат от своите съседи, като се идентифицират с култури от древността. Балканските народи са сплав от антично коренно население с индо-европейски произход, елинизирани или романизирано население и славяни. Гърците се считат за наследниците на елините, албанците и хърватите се смятат за потомци на илирите, българите са потомци на славяните и траките, румънците свързват произхода си с римската провинция Дакия и следователно с римляните, македонците се свързват с империята на Александър Македонски, докато при сърбите липсва връзката с великите древни предци (Иванова 2007: 41).

На пръв поглед историята е нещо, което свързва балканските народи. Но през погледа на всеки от народите, които правят всичко по силите си да са обективни (макар и само доколкото това им е изгодно), едни и същи събития придобиват голяма вариативност и то с голяма лекота. При създаването на историята с цел изграждане на държавност има явна изборителна пропускливост, тъй като се вземат най-силните години на съществуването на дадената древна империя, като останалите биват пренебрегнати. Националната доктрина на Гърция от средата на XIX век се гради около територията и населението на Византия чак до Цариград, където също има представители на гръцкия етнос. Но Византия от вековете на възход. Тази „Велика идея“ е съпроводена и от антиславянски настроения и проявления (Иванова 2007: 208). Сръбският национален идеал се гради около царството на Душан от XIV век, като покъсно прелива в идеята за обединяването на славяните. При българите целта е „България на три морета“ от времето на Златния век на Симеон (IX век) и обединение на Мизия, Тракия и Македония. Албанците се фокусират върху идеята за „албанизма“. Румънският национализъм се гради около антисемитизма, който прелива към идеята за „Велика Румъния“. Те поставят на преден план Влахо-българската империя на Асеновци (заради предполагаемия влашки произход на братята). Хърватите смятали сръбските Немачи за хърватска династия. Македонците казват, че първият техен цар е Самуил. За албанците средновековието не е толкова светло, защото те не успяват да създадат държавност.

В същото време балканските народи се опитват да „избягат“ от балканската идентичност, която носи твърде негативен заряд, за да могат да се приближат към цивилизована и толерантна Европа. Словения е най-облагодетелствана в това отношение, тъй като нейното причисляване към Балканите е предимно политически проблем и тя е значително отдалечена от региона. Румъния бяга от балканската си идентичност чрез своя език, Хърватия – чрез религията си. Гърците, като наследници на елините, претендират че нямат нищо общо с останалите варвари на полуострова. Според тях не те са се присъединили към Европа, а се е случило по-скоро обратното. Албанската идентичност, изведена на първо място, е начин за бягство по-скоро от вътрешноплеменните проблеми между геги и тоски, и религиозни различия, което води до самоизолация. Сърбите бягат към Изтока, към Русия, славянството и православие, които използват като главни ценности. За българите това бягство е невъзможно поради наличието на Балкана на територията на държавата, което в някой случаи дори се проявява като гордост (Иванова 2007: 24–29).

Балканизацията

Тези борби за изнамиране на идентичност, за създаване на стабилна нация с общ политически покрив (в условия, които дори не предполагат нещо подобно), често са съпроводени с варварско нарушаване на ценностите, които цивилизована Европа се опитва да наложи. Дори самото понятието „Балкани“, което първоначално обозначава новосъздадените държави след разпадането на Османската империя (Гърция, Сърбия, Черна гора, Румъния и България), поради негативната си конотация от политическа гледна точка започва да се заменя от по-неутралното Югоизточна Европа.

Както вече стана ясно, невъзможно е да се даде конкретна дефиниция на термина „национализъм“. Но явно не чак толкова трудно е всичко, което се случва на Балканите (с отрицателен знак) да бъде назовано с една дума.

Терминът „балканизация“ се появява в края на Първата световна война (въпреки парадокса, че повечето балкански страни съществуват вече няколко десетилетия), за да обозначи разпадането на големи жизнеспособни политически единици, като в същото време става синоним на завръщане към изостаналостта, племенността, примитивизма, варварството (Todorova 2009: 3); или още процесът на фрагментация на някогашни географски и политически единици в нови и проблематично жизнеспособни малки държави (Todorova 2009: 32). В редки случаи при дефинирането на термина се придава известна неутралност.

Думата „балканизация“ се използва в различни етапи като след Първата световна война описва различни събития в Европа (макар че се среща и в американската преса), а след Втората световна война се свързва с процеса на деколонизация в Африка. Дори Джон Стайнбек говори за балканизацията на неговата страна (Тодорова 2009: 33–37). А днес отново става въпрос за балканизация

на Южна Африка и на Сирия. Терминът продължава да се използва, за да може да припомним на балканските народи, че трудно биха преформатирали образа, който са си създали с „благородното“ съдействие на цивилизования Запад.

„Хладилникът“ на социализма

Според Гелнър общото благоденствие намалява омазата и той достига до максимата: „колкото повече индустриализация, толкова по-малко национализъм“ (Гелнър 2002: 59). При балканските страни в навечерието на Втората световна война повече от половината население е заето в аграрното производство, което е пряко свързано с неговата модернизация. Голяма част от промишления капитал и от този в добива и обработката на природни ресурси е в ръцете на чужденци. В нито една балканска държава индустриалното производство не надхвърля 20% от националния продукт. С настъпването на социализма се извършва модернизация, включваща уедряване, обучение на специалисти, внедряване на нови технологии и пр. Масовата индустриализация се случва в условията на липсваща конкуренция и то не поради пазарните принципи, а по-скоро за да докаже ефективността на властващия строй (Иванова 2007: 147). Основната цел била създаване на работническата класа, която да е гръбнакът на социалистическото общество, състоящ се от обезземлени селяни, преместващи се в градовете.

Проникването на индустриализацията води до „радикалната мутация на отношението култура – политика“ (Gellner 1983: 53). Тя води със себе си необходимостта от универсализацията на общото образование, чрез което всеки получава минимално количество висока култура. Кое е продиктувано от държавността. От тук следва дефиницията на Гелнър за национализма като „организиране на човешки групи в големи единици, имащи централизирана образователна система и културна хомогенност“ (Gellner 1983: 53). Или с други думи, селяните с една и съща култура трябва да се сдобият със собствена висока култура, държава и елит и да се превърнат в нация.

Управляващите ползвали национализма, за да поддържат властта си. В Югославия изравняването на стандарта на отделните класи, заедно със задълбочаването на социалистическите отношения трябва да притъпят националистическите интереси. В България и Румъния първоначално основните малцинства получават известни свободи в сферата на културата и образованието (театри, вестници, училища, радиопрограми). Под ръководството на Коминтерна и комунистическите идеали част от националните интереси са оставени на заден план. До появата на националкомунизма през 1960-те години и новия стар враг в лицето на малцинствата, когато започва обратният процес и се появяват „възпаления“ като възродителния процес в България (Иванова 2007: 222).

Все пак комунизмът, според Иванова, също както империите, държал балканските национализми в „хладилник“, размразяването на който довело до ескалацията на етническото напрежение до война (Иванова 2007: 319).

След промените през 1989 г. на Балканите се създават условия за съществуването на партии на националистическа и етническа основа, като някои от тях се използват от управлявалите наскоро комунисти, за да се задържат във властта.

Национализмът като неизлечимо заболяване

В началото на XXI век все по-актуален е въпросът за самоопределението, отговорът на който би ни дал възможност да не се изгубим в глобалната плетеница от култури, религии и етноси. Но отговорът на този въпрос е свързан с темпа на развитие на даденото общество, неговата консолидация, политическата и икономическа обстановка, в която е поставено, и разбира се... с личностното израстване. В интервю с Алберт Айнщайн във вестник „Сатъдей Ивнинг Пост“ от 26 октомври 1929 г. (Viereck 1929: 117) на въпроса „За какъв се смятате, за германец или за евреин?“, той отговаря: „Твърде възможно е да съм и двете. Смятам се за мъж. Национализмът е детско заболяване. Той е дребната шарка на човечеството.“

Като следствие от разпадането на империите в Източна и Централна Европа се формират редица етнически малцинства, живеещи на чужда територия. Националното изграждане на мнозинствата предизвиква мобилизирането на силите за самосъхранение на малцинствата. Освен това, те търсят и институционално представителство на държавно ниво, както и на локално ниво, което става чрез институционална децентрализация. Националните малцинства формират етнически регионални партии и често биват подкрепяни от други държави, в които се говори езикът на даденото малцинство. По този начин те заплашват устоите на държавата-нация и стават основание за съществуването на националистическите партии, които възникват в отговор на заплахата от етнически такива. Етническите партии от своя страна представляват малцинства, които на териториите на съседни държави са мнозинства. Което автоматично пренася конфликта на по-високо равнище, тъй като те търсят представителство в парламента. Някои от етническите партии на Балканите обединяват гласа на цялото малцинство и получават право на участие в управлението (напр. „Демократичен съюз на унгарците в Румъния“ и ДПС в България). Резултатите от изборите на подобни партии, или коалициите, в които участват, са показателни за значението на национализма и неговата сила на Балканите, но в същото време позволяват да се открият съществени разлики в отделните страни (Табл. 1).

След предсрочните парламентарни избори в *Хърватия* през 2016 г. най-много места в парламента – 61 от общо 151, печели „Хърватският демократичен съюз“, който следва идеологията на националния консерватизъм, фокусирайки се в по-голяма степен върху националните интереси. На предходните редовни избори през 2015 г. тя е лидер и основен участник в „Патриотичната коалиция“, която е отново победител. 8 места печели националистическата

партия „Живи зид“. 8 места имат и представителите на малцинствените групи в страната, като при тях изборът е осъществен чрез отделна изборна система. Смята се, че след като до 2013 г. национализмът в страната бе поизбледнял, то сега той отново се завръща.

При предсрочните парламентарни избори в **България** през 2017 г. коалицията „Обединени патриоти“ (НФСБ, „Атака“ и ВМРО) има 27 мандата, а 26 мандата печели ДПС. За сравнение на редовните избори през 2014 г. а коалиция „Патриотичен фронт“ печели 19 мандата, партия „Атака“ – 11 мандата, а ДПС – 38. Изглежда, че представителите и на националистите и на малцинствените групи губят позиции, което се дължи по-скоро на вътрешнопартийни противоречия, но продължават да са достатъчно значим фактор в политиката на страната.

На предсрочните парламентарни избори в **Гърция** през септември 2015 г., определяната като неонацистка и фашистка партия „Златна зора“ печели 18 от общо 300-те места в парламента с близо 7% от гласовете (също колкото и на изборите през 2012 г.). Национално-патриотическият алианс „Независими гърци“ печели 10 мандата, докато след изборите през 2012 г. те имат 20 места в парламента. През 2009 г. ЛАОС (проповядваща гръцки национализъм) печели 15 места, но на следващите избори не успява да влезе в парламента. В Гърция националистите са партньори на леви и крайнолеви политически партии.

След изборите през декември 2016 г. в **Република Македония** коалицията на ВМРО-ДПМНЕ, която се стреми към македонско национално единство, печели 51 места от общо 123 (61 места през 2014 г.). В коалицията влизат малки партии, защитаващи интересите на различни малцинствени групи в страната – сърби, власи, турци, бошняци, роми. Албанските гласове са разпределени между „Демократичен съюз за интеграция“ (10 места; 19 места през 2014 г.), движение „Беса“ (5 места), „Коалиция Алианс за албанците“ (3 места) и „Демократическа партия на албанците“ (2 места; 7 места през 2014 г.) – общо 20 места.

В **Албания**, на изборите през юни 2017 г., националистическата „Партия за справедливост, интеграция и единство“ печели 3 мандата от общо 140. На изборите през 2014 г. печелят 4 места, а през 2009 г. – 1 място. Тя защитава интересите на изселените албанци от Епир (Гърция) след Втората световна война.

В **Черна гора**, на парламентарните избори през 2016 г., обединението „Демократичен фронт“, включващо в състава си три про-сръбско ориентирани партии, печели 18 места, докато след изборите през 2012 г. има 20 места. Партията на хърватите има 1 мандат, на албанците – 1 мандат, на бошняците – 2 мандата от общо 81 места в парламента. Тези партии имат същите резултати на изборите през 2012 г., с изключение на партията на бошняците, която тогава печели 3 места.

На изборите през април 2016 г. в **Сърбия**, движение „Двери“, проповядващо сръбски национализъм, в коалиция с „Демократическата партия на

Сърбия“ печелят 13 места (0 през 2012 г.), „Коалиция за справедлива Сърбия“ (в състава на която влиза партията на етническите хървати в Сърбия) печели 16 места, „Сръбската радикална партия“ (която е националистическа) печели 22 места. Партията на албанското малцинство получава 2 мандата, двете бошняшки партии получават по 2 мандата, партиите на етническите унгарци („Алианс на унгарците от Войводина“ и „Демократическа партия на войводинските унгарци“) получават общо 4 места (6 през 2012 г.).

След предсрочните избори в **Косово** през юни 2017 г. коалиция ПАНА печели 39 (54 през 2014 г.) от общо 120 места в парламента. Едната от трите съставни партии е „Демократическата партия на Косово“, която е наследник на албанските националисти от „Народното движение на Косово“ и „Армията за освобождение на Косово“. Въпреки че в идеологията ѝ не е застъпен национализмът, повечето от лидерите ѝ са албански националисти, а и преките връзки с военни формирования от близкото минало са достатъчно красноречиви. Втора по гласове с 32 места в парламента (16 места през 2014 г.) е радикалната националистическа партия на албанците „Самоопределение“. Третата по сила партия е „Демократичната лига на Косово“ с 23 места (30 места през 2014 г.). Макар и днес да следва консерватизъм и икономически либерализъм като идеология, партията е създадена като националистическа и сепаратистка и представлява албанците.

Според конституцията на Косово 20 места в парламента трябва да бъдат разпределени между представителите на малцинствата – 10 за сърбите и 10 за останалите. „Сръбската листа“ (представителите на сръбската общност) печели 9 места, а едно място получава „Независимата либерална партия“, също представляваща интересите на сръбското малцинство. Останалите десет места си поделят турци, бошняци, ашкали, египтяни, цигани. Голяма част от партиите имат подкрепата на стотици хиляди албанци, работещи в Германия и Швейцария.

В **Словения** на изборите през 2018 г. „Словенската демократична партия“ печели 25 места от общо 90 в парламента, а през 2014 г. има 21 места. Тя се свързва със защитата на известни националистически позиции, свързани с мигрантските вълни. Партията следва и икономически национализъм, който се състои в запазване на жизненоважни сектори за развитието на държавата и запазване на качеството на работната ръка. „Словенската национална партия“, която се свързва дори с ултранационализъм, печели 4 место (0 през 2014 г.). През 2018 и през 2014 г. представителите на унгарската и италианската общност печелят по един мандат.

С 9 места в сената (от общо 136) и 21 (от общо 329) в камарата на депутатите след изборите в **Румъния** през 2016 г., „Демократичният съюз на унгарците в Румъния“ е четвъртата по големина партия в парламента (9 места в сената и 18 в камарата на депутатите през 2012 г.). В камарата на депутатите

по един представител имат партиите, защитаващи интересите на циганите, немците, словациите и чехите, липованските руснаци, гърците, турците, македонците, сърбите, евреите, арменците, албанците, българите от Банат, хърватите, италианците, поляците, рутените, украинците (общо 17 места). Тези малцинствени групи имат по един народен представител и в предходния парламент. Непредставени в парламента остават националистическите партии, сред които и „Велика Румъния“.

В Румъния национализмът постепенно се превръща в нежелан гост, на фона на икономическото развитие на страната. Насочен срещу унгарците, той бързо води до изолация и отлив на чужди инвестиции, а „унгарската заплаха“ се оказва много по-малка, отколкото икономическата такава.

В Босна и Херцеговина, определяна като страната с най-сложно управление в света, се разпределят 42 места в парламента. „Партията за демократично действие“, основана въз основа на идеята на Алия Изетбегович за ислямска религиозна и национална партия, която представлява бошняците (бошняшки национализъм), печели 10 от общо 42 места на изборите през октомври 2014 г. (7 места през 2010 г.). „Алиансът на независимите социалдемократи“ (националистическа партия, представляваща сърбите) печели 6 места (8 през 2010 г.), „Сръбската демократична партия“ печели 5 места (4 през 2010 г.), „Демократичният фронт“ (който следва политика на граждански национализъм) има 5 места, „Хърватският демократичен съюз на Босна и Херцеговина“ (представляващ босненските хървати и участващ в коалиция) печели 4 места (3 места през 2010 г.). По едно място печелят и други партии, представляващи сърби, хървати и бошняци (сред тях е и крайната националистическа партия в страната – „Босненско-херцеговинската патриотична партия“).

Резултатите от изборите не винаги представят пълната картина в дадения политически момент. Както става ясно, има съществени разлики в естеството на самите партии, защитаващи национални и малцинствени интереси, както и в механизмите, чрез които търсят консолидация на електоратите си. Типичният национализъм няма голямо влияние в Словения, Хърватия, Гърция, Албания и Румъния. В тези случаи той е свързан основно със защитата на държавните икономически интереси и борбата с имигрантските потоци. Изключение прави Румъния, където унгарците са по-скоро подобаващо представени в парламента, но не образуват значима политическа сила. Малко по-значимо представителство, което им дава възможност да участват в управлението, имат националистическите партии в България, Сърбия и Черна гора. В Република Македония, Косово и Босна и Херцеговина, тези партии са с най-голямо представителство в парламента и насочват основната политика на държавите. В тези млади страни на значителна част от населението още дълго време ще бъде трудно да отговори най-точно на въпросите, свързани с национална и етническа принадлежност, което ще създава проблеми не само на вътрешнополитическата сцена, но и в международен план.

Таблица 1. Резултати на последните избори на националистическите и етническите партии в балканските страни (в брой места и процент от гласовете)¹

	Общ брой места в парламента	Партия	Последни избори		Предходни избори	
			Бр.	%	Бр.	%
Хърватия	151		2016 г.		2015 г. (ред.)	
		Хърватски демократичен съюз	61	36,3%	57	33,4%
		Живи зид	8	6,2%	1	4,2%
		Общо	69	42,5%	58	37,6%
		Малцинствени	8	-	8	-
България	240		2017 г.		2014 г. (ред.)	
		Обединени патриоти	27	9,1%	11	4,5%
		Атака			19	7,3%
		Патриотичен фронт				
		Общо	27	9,1%	30	11,8%
		Движение за права и свободи	26	9%	38	14,8%
Гърция	300		2015 г.		2012 г.	
		Златна зора	18	7%	18	6,9%
		Независими гърци	10	3,7%	20	7,5%
		Общо	28	10,7%	38	14,4%
Република Македония	120		2016 г.		2014 г.	
		ВМРО-ДПМНЕ	51	38,1%	61	42,2%
		Демократ. съюз за интеграция	10	7,3%	19	13,5%
		Движение БЕСА	5	4,9%		
		Алианс за албанците	3	3%		
		Демокр. партия на албанците	2	2,6%	7	5,8%
		Общо	20	17,8%	26	19,3%
Албания	140	Партия за справедливост интеграция и единство	2017 г.		2014 г.	
			3	4,8%	4	2,6%
Черна гора	81		2016 г.		2012 г.	
		Демократичен фронт	18	20,3%	20	23,2%
		Малцинствени	4	5%	5	6,1%
Сърбия	250		2016 г.		2012 г.	
		Двери и ДПС	13	5%	0	3,6%
		Сръбска радикална партия	22	8,1%	0	2%
		Общо	35	13,1%	0	5,6%
		Коал. за справедлива Сърбия	16	6%		
		Алианс на унгарците от Войводина	4	1,5%	6	2,1%
		Малцинствени	6	-	5	-
		Общо	26	7,5%	11	2,1%
			2017 г.		2014 г.	
		Коалиция ПАНА	39	33,7%	54	45,1%
		Движение Самоопределение	32	27,5%	16	13,6%

¹ В таблицата са представени резултатите, на основните партии, защитаващи националистически и малцинствени интереси, постигнати на изборите в отделните балкански страни. Данните трябва да бъдат приемани с известна условност, тъй като в някои случаи са посочени коалиции, в които участват националисти без да са мнозинство, в други – партии, които официално заявяват, че следват политика различна от националистическата (напр. в Косово), но има достатъчно основания да бъдат смятани за националистически.

Косово	120	Коалиция Демократична лига на Косово	29	25,5%	30	29,9%
		Сръбска Листа	9	6,1%	9	5,2%
		Общо	38	31,6%	39	35,1%
		Малцинствени	11		11	
Словения	90		2018 г.		2014 г.	
		Словен. демократична партия	25	24,9%	21	20,7%
		Словенска национална партия	4	4,2%	0	2,2%
		Общо	29	29,1%	21	22,9%
		Малцинствени	2	-	2	-
Румъния	465		2016 г.		2012 г.	
		Демократичен съюз на унгарците в Румъния	21	6,2%	18	5,1%
		Малцинствени	17		18	
Босна и Херцеговина	42		2014 г.		2010 г.	
		Партия за демократ. действие	10	18,7%	7	13,1%
		Алианс на независ. соц-демок.	6	15,6%	8	16,9%
		Сръбска демократ. партия	5	13%	4	8,4%
		Демократичен фронт	5	9,2%	-	-
		Хърват. демокр. съюз на БиХ	4	7,5%	3	7%
		Партия за демократ. прогрес	1	3,1%	1	2,4%
		Хърват. демократ. съюз 1990	1	2,5%	1	3,1%
		Босн.-херцег. патриот. партия	1	2,4%	-	-
		Демократичен народен съюз	1	2,3%	1	1,8%
		Партия за демократ. активност	1	1,4%	-	-
Общо	25	58%	18	39,6		

Източник: <http://www.parties-and-elections.eu/>

Заклучение

Ако днес говорим за „Европа на две скорости“, то Балканите отдавна се движат с по-бавна скорост, която е определена от всички проблеми в региона. Това разделение идва по естествен път. Докато западните общества лансират идеята за обединение на Европа, балканските народи са съсредоточени върху нерешените си проблеми за национално обединение т.е. те са с една стъпка по-назад. Според Брубейкър „най-неотдаващите национализиращи преконачни конфигурации на политическото пространство, подобно на своя аналог от ранния ХХ век, далеч не „решават“ националния въпрос на региона, а само го поставят в нови рамки, придават му нова форма“ (Брубейкър 2004: 17). Според същия автор в края на ХХ век страните в Югоизточна Европа са изправени пред т.нар. „троен преход“, включващ трансформация на идентичността, политическия режим и икономическата система на всяка от новите държави (Брубейкър 2004: 18). Преход, който задълбочава националистическите конфликти. И ако се върнем към думите на Алберт Айнщайн, който определя национализма като детско заболяване, дълго време трябва да мине, за да могат младите балкански народи да израснат и да изживеят своето детство.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Брубейкър 2004: Брубейкър, Р. *Национализмът в нови рамки. Националната общност и националният въпрос в Нова Европа*. София: Социо Оптики. [**Brubeykar 2004:** Brubeykar, R. *Natsionalizmat v novi ramki. Natsionalnata obshtnost i natsionalniyat vapros v Nova Evropa*. Sofia: Sotsio Optiki.]

Гелнър 2002: Гелнър, Ъ. *Среци с национализма*. София: Лик. [**Gelnar 2002:** Gelnar, A. *Sreshiti s natsionalizma*. Sofia: Lik.]

Иванова 2007: Иванова, Е. *Балканите: съжителство на вековете. Изследване върху (не)състояването на балканската модерност*. София: Издателство на Нов български университет. [**Ivanova 2007:** Ivanova, E. *Balkanite: sazhitelstvo na vekovete. Izsledvane varhu (ne)sastoyavaneto na balkanskata modernost*. Sofia: Izdatelstvo na Nov balgarski universitet.]

Стеванович 2002: Стеванович, В. *Завещание. // Да опознаем своите съседи. Образът на „другия“ в литературата на Балканите*. София: Център за образователни инициативи. [**Stevanovich 2002:** Stevanovich, V. *Zaveshtanie. // Da opoznaem svoite sasedi. Obrazat na „drugia“ v literaturata na Balkanite*. Sofia: Tsentar za obrazovatelni initsiativi.]

Dieckhoff 2003: Dieckhoff, A. *Beyond Conventional Wisdom: Cultural and Political Nationalism Revisited. // Revisiting Nationalism. Concepts, Structures, Processes*. A. Dieckhoff and C. Jaffreloat (eds.) London: Hurst.

Gellner 1983: Gellner, E. *Nations and Nationalism*. Ithaca: Cornell University Press.

Sugar 1995: Sugar, P. *Eastern European Nationalism in the Twentieth Century*. Washington: The American University Press.

Sugar, Lederer 1969: Sugar, P., I. Lederer. *Nationalism in Eastern Europe*. Seattle: University of Washington Press.

Stavrianos 1942: Stavrianos, L. S. *Balkan Federation. A History of the Movement toward Balkan Unity in Modern Times*. Northampton/Mass.

Todorova 2009: Todorova, M. *Imagining the Balkans*. New York: Oxford University Press.

Viereck 1929: Viereck, G. *What Life means to Einstein. An Interview by George Sylvester Viereck. // The Saturday Evening Post*. Oct. 26, 1929, pg. 117. Accessible at: <http://www.saturdayeveningpost.com/wp-content/uploads/satevepost/what_life_means_to_einstein.pdf> (visited on 23.04.2018).

<<http://www.parties-and-elections.eu/>> (10.04.2018 г.).